

Eessõna

Rarin Allik, Oliver Issak

Teie ees on kolmekümne viies raamat, mis kannab pealkirjas ühes aastanumbriga nõudlikku mõistet „teatrielu“. Nõudlikku sellepärast, et ülesanne adekvaatselt peegeldada „elu“, mis pulbitseb maastikul, kus valmib aasta jooksul ligi 260 uuslavastust ning tegutseb enam kui 160 institutsiooni, pole mõistagi kergete killast. Ülesande lahendamisel tegutsesime suuresti kahe küsimuse vahelises pingeväljas. Esiteks, millised on need inimesed, sündmused, institutsioonid, nähtused, tekstid ja meeleolud, mis iseloomustavad 2025. aastat Eesti teatrimaastikul ja (!) mis pole selle aasta sees veel piisavat käsitlemist leidnud? Teiseks, mida meie, kaks teatrimaastikul tegutsevat noort inimest, ühest värskest teatriraamatust lugeda tahaksime?

Tulemuseks on 11 artiklit 16 autorilt ja ühelt tõlkijalt, mille fookuses on vähem lavastused – sest nendega tegeleb päevakriitika juba küllaltki tõhusalt – ning rohkem persoonid, tendentsid ja narratiivid, kes ja mis joonistuvadki välja alles kaugemalt vaadatuna. Kui otsida neis sisulist ühisosa, võiks seda ehk kirjeldada laia käsitlusena märksõnast „risk“. Olgugi et ühelegi autorile me seda mõistet ette ei söötud, hakkab huvi riski vastu silma nüüd, kui saame ka enda toimetajatööle tahavaatepeeglis pilgu heita. Kas praegusel teatrimaastikul on võimalik (nii loominguliselt kui ka poliitiliselt) riskida? Kellele on riskimine lubatud, kellele mitte? Mida riskimine annab, mida võtab? Mis üldse on risk? Need küsimused on kujundanud meie valikuid nii teadlikult kui ka alateadlikult.

Paaris asjas oleme ka ise esimest korda riskinud. Esimest korda Teatrielu ilmunisloos kuulutasime 2025. aasta lõpus välja avaliku konkursi, et lisaks toimetajate kirjutamisettepanekutele koguda artiklite ideid kõigilt, kel on huvi Teatrielu koostamises kaasa rääkida. Konkursile esitatud kümme konnast ideest valisime välja näitlejate Andres Mähari ja Rasmus Kaljuri paarisportree, mis valmis Priit Põldma ja Eero Epneri ühistööna. Teiseks seadsime juba esimesest koosolekust peale eesmärgiks, et seekordne Teatrielu ilmub ühtaegu nii trükis kui ka veebis. Lootuses, et veebis ilmumine trükiversioonihuvilisi välja ei sureta,

püüame avardada väljaande lugejaskonda ning teha siinsed artiklid edasise tõlgendamise, arutlemise ja viitamise tarbeks kättesaadavamaks. Et Teatrielu ei püsiks vaid riulil, vaid rändaks kaasa ka bussis ja rongis, teatripuhvetis ja suitsunurgas. (Siit ka kergemad kaaned.)

Lühidalt artiklitest. Teatrielus on varemgi kirjutatud Eesti teatrimaastiku piirimail tegutsevast Vene Teatrist. Viimati vaagis olukorda pikemalt Teatrielu 2011 veergudel Boris Tuch – tollal oli mureks aina vahetuv teatridirektor ja nõukogu esimees, lisaks veel teatris eneses valitsevad trupisisesed (kunstilised) erimeelsused. Viimastel aastatel on sõda Ukrainas küsimuse Vene Teatri rollist, tähendusest ja positsioonist taas fookusesse kergitanud. 2023. aastal uueks kunstiliseks juhiks valitud Dmitri Petrenko on teatri uuenemise protsessi aktiivselt juhtinud (hoolimata vahetevahel lahvatavatest kirgedest) ning muutusi on teatris juba päris selgelt tunda, alustades kasvõi nimevahetusest Südalinna Teatriks. Teatriteadusliku kullipilguga vaatavad **Anneli Saro** ja **Hedi-Liis Toome** teatri muutuste teekonnale otsa, analüüsivad 2025. aasta repertuaarivalikut ning hindavad, kuhu asetub Südalinna Teater Eesti teatrimaastikul.

Teise tervikpildi *anno* 2025 maalib **Meelis Oidsalu**, kes on ette võtnud Eesti suvepealinnas tegutseva Endla teatri. Lisaks vaatajakogemusele on Oidsalu repertuaarivalikute ja -otsuste mõistmiseks maha istunud Endla pikaaegse loomingu juhi Ingomar Vihmariga, kes (talle omase avameelsusega) ühte või teist valikut põhjendab, ning uurinud lisa ka teatri noorimalt näitlejalt Astra Irene Susilt. Eelmisele aastale tagasi vaadates tõdeb Oidsalu, et Endlas ei tegeleta sugugi kompromisside kunsti ega ellujäämisstrateegiate väljatöötamisega, vaid seal on püsima jäänud võime „säilitada kunstilist enesekindlust väliste nivelleerivate survete kiuste“ ja julgus „mitte kalkuleerida, vaid tunnetada, otsida“.

Ent kui ümberringi muutub kõik järjest kallimaks, kuidas siis ikkagi leida see raha, mis kulub (samuti kallinevate) teatripiletite peale? Milline võiks olla tänapäeval õiglane piletihind, mis laseks teatril ära elada, aga ei muudaks teatrit elitaarseks kunstivormiks? Mida peavad teatrite turundus- ja kommunikatsiooniosakonnad tegema, et inimesed siiski leiaksid tee teatrisaali? Ja kuidas jõuda kirevas meedia- ja reklaamimaailmas oma sihtgruupini? Vastuste saamiseks võtsime ette ringkäigu mööda Eesti teatrivälja ning kohtusime **kuue teatri müügi- ja turundusnimega**. Suurte sihtasutuste ja väikeste erateatrite koondpildist kasvab välja laiem portree, mis heidab valgust teatritegemise praktilisele poolele ning annab aimu sellest tööst, mis tehakse ära teatrite kontoriruumides.

Umbes sama keeruline nagu on ennustada, millisest lavastusest saab hitt, on kirjutada näitlejast portree – vähemalt sedasi tõdevad **Eero Epner** ja **Priit Põldma**, kes on ülesande keerukuse kiuste valmis saanud kahe suurepärase portreega kahest suurepärasest näitlejast:

Andres Mäharist ja Rasmus Kaljujärvest. Ühest SMS-ist alguse saanud idee on jõudnud kahe eripärase tekstini, mis vaatlevad kahe näitleja kunstilist käekirja ning loodud lavatöid, ent veelgi enam püüavad tabada näitlemise keeruka kunsti tuuma. Rolliportreede aktuaalsust rõhutab veelgi tõik, et mõlemad mehed olid nomineeritud 2025. aasta meespeaosatäitja auhinnale osatäitmise eest Tiit Palu lavastuses „Palavik“ Rahvusteatriis Vanemuine (ning Rasmus Kaljujärvest saigi 2025. aastal auhinna laureaat).

„*Atmostas Baltija, bunda jau Baltija*, ärgake, Baltimaad“ – nii lauldi 90ndatel. Ja ega need sõnad pole aegunud tänagi, sest Baltikumi sarnane ajalookogemus ja positsioon tänapäevase geopoliitilisel väljal loob sobiva taustsüsteemi, et üksteise kogemustest õppida. Seepärast ei saa kuidagi mööda vaadata sellest, kuidas möödunud sügisel Leedus häirekella löödi ning tänavatele kogunenud tuhanded kultuuri- ja kunstiinimesed esmalt sobimatule ja asjatundmatule kultuuriministrile, hiljem juba laiemalt populistlikule poliitkultuurile vastu seisisid. Üsna erakordsest protestide lainest ja kultuurimaastiku ühisest mobiliseerumisest annab ülevaate Leedu teatrikriitik **Vaidas Jauniškis**, kes joonistab välja sündmuste täpse ajajoone.

Ja ega see olnudki nii ammu, kui siinmailgi said võimutüüri juurde parempopulistid. Ehk olid tol korral võimukoridorides liikuvad poliitikud ettenägelikumad või oli see pelk juhus, ent kultuuriministeeriumi neile tol korral ei usaldatud. Sellest hoolimata kaikus kultuuriväli 2019. aastal Juhan Ulfsak teatriauhinnade galal välja hüütud hoiatusest „teha seakisa“, kui väiksematele liiga tehakse. Kas oleme ka täna valmis selleks, et vajadusel ühtse kultuuririndena tänavatele tulla ning seista oma väärtuste, põhimõtete ja ideaalide eest? Ühisel arutelul kaardistavad Eesti protestikultuuri oma isiklikul aja- ning mälukaartil lavastaja **Juhan Ulfsak** ja Eesti Teatriliidu tegevjuht **Elin Kard**.

Julget pealehakkamist ning protestimeelsust valitsevate institutsioonide (ja olukorra) vastu kõlas ohtralt kolmandaski Teatrielu veergudele jõudnud vestlusingis. Arutelu noorte kaasaegse muusikateatri väljal tegutsejate **Gregor Kulla**, **Astra Irene Susi** ja **Aurora Ruusiga** kiskus kohati päris tuliseks ning armu ei anta seal kellelegi. Ja õige ka – kes siis veel kui mitte noored peaksid kunstivälja uueks looma! Vestlusingi keskmes oli muidugi kaasaegse muusikateatri olemus ja väärtus ning kokkuvõttes sai kirja üks huvitav vaade Eesti kaasaegse muusikateatri väljale aastal 2025.

Kaasaegse muusikateatri kõrval kipub tantsuvälgi Eestis pahatihti unarusse jääma. Kui Teatrielus 2024 uuris Heili Einasto 20. sajandi tantsukriitikat, jätkab teatri- ja tantsu-uurija **Anne-Liis Maripuu** sarnast rada, ent sammub tänapäevale lähemale. Viimase viie aasta tantsukriitikat käsitleva artikli alguses toob Maripuu välja, et „aastatel 2020–2025 esietendus 182 tantsulavastust, millest 108 kohta ilmus meedias arvustus“. See tähendab, et rohkem

kui nelikümmend protsenti tantsulavastustest jäid kriitikute (ja ilmselt ka laiema kultuuri-avalikkuse) radari alt välja. Ehkki kirjutajad on professionaalsed ja tantsuväljaga põhjalikult kursis, vajaks laiendamist inimeste ring, kes tantsu teemal sõna tahavad võtta. Meessoost nüüdistantuhvilised ja noored kirjutajad, olete tantsukriitikapõrandale lahkelt palutud.

Kõigi 2025. aasta kõrghetkede kõrval ei saa siiski tähelepanuta jätta üht suurt kaotust: näitleja Jörgen Liigi lahkumist. Pendeldades personaalse ja professionaalse perspektiivi vahel, püüab **Karin Allik** kirjeldada seda tühimikku, mille Liigi surm Eesti teatrimaastikule jättis. Aluseks kaks Liigiga tehtud intervjuud ning kümned teatrisaalides veedetud tunnid, koondab artikkel näitleja (põhi)mõtteid kolme kimpu: materjal ja autorsus, halastamatus ja armastus, „õnnestumine on ainult hetk“. Nii koorub välja käsitus Liigist kui ansambliteatri *frontman*'ist, keda iseloomustas oskus olla ülejäänud ansambli käivitaja ja ühtesiduja, ilma et see kehtestaks trupi sees tarbetu hierarhia.

Teatrielu „Mälu“ rubriigist leiab seekord kaks artiklit, mis püüavad läbi isikliku prisma tabada kollektiivses mälus talletunud inimesi. Stsenograaf **Maarja Pabunen** vaatab tagasi aastakümnetepikkusele Eesti stsenograafia ajaloole ja kaardistab koos kolleegidega stsenograafiaõppe lugu. Kuna kogu professionaalne järjepidevus on seotud valdavalt ühe institutsiooniga – Eesti Kunstiakadeemia stsenograafia osakonnaga –, on artiklis kesksel kohal osakonnajuhid ja nende käekiri. Varasemast ajast Eduard Haas ja Mari-Liis Küla, hilisemast Aime Unt, Lilja Blumenfeld ja Ene-Liis Semper on kõik omapärased stsenograafid, kelle valvsa pilgu all on tänaseks üles kasvanud kümneid eriilmelisi stsenograafe ja kunstnikke. Pabunen ei lahka ajalugu distantseerunud uurija positsioonilt, vaid paigutab teksti ka ennast ning visandab oma kogemuste baasil alguspunkti, mille najale saab ehitada juba põhjalikuma Eesti stsenograafia(õppe) ajaloo.

Sarnaselt sumpab oma kogemustes lavastaja **Jan Teevet**, kes Ingo Normeti läheneva 80. sünniaastapäeva puhul heidab maineka õppejõu ja lavastaja pärandile värske pilgu. Teevet, kes seisab küll lavakunstikooli vilistlasena Normeti pärandi õlgadel, tõdeb ise artikli alguses, et kohtus Ingo Normetiga kõigest paar korda. Ent toetudes Normeti õpilaste ja kolleegide mälestustele, kuuldud lugudele ja legendidele ning oma põgusatele kohtumistele, joonistab ta välja kolm Normeti järelkuju defineerivat telge: avardaja, kindlustaja ja kujumuutja. Teevet vaatab, kuidas ja milliseid lugusid Normetist räägitakse, mis on jäänud kajama ja mida kantakse edasi, sest „see, kuidas ja kas inimesest mälestus, mälestusest legend ja legendist müüt saab, sõltub neist, kes tema lugu edasi räägivad“.

Niisiis, taaskasutades suurepärase sissejuhatust Teatrielust 2015: „Midagi on valmis saanud, nautige, teatrisõbrad!“